

DRACULA, O MASCĂ OCCIDENTALĂ

Sabina ISPAS

Într-un oraș de provincie din România sfârșitului de secol al XIX-lea, autoritățile, aflate în „campanie electorală”, se străduiesc să creeze un cadru favorabil pentru alegerea candidatului partidului de guvernământ. Adversarii politici sunt supravegheați, mai mult sau mai puțin discret. Plin de zel, „polițaiul orașului” caută să afle mișcările opoziției. Superiorul său, prefectul Ștefan Tipătescu, citește, indignat, un articol publicat în ziarul local: „Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale României pradă în ghearele unui vampir!... Eu vampir, ai?... Caraghioz!” Nedumerit, neînțelegând mare lucru din supărarea acestuia, polițistul Pristanda îl întreabă: „– Pardon, să iertați coane Fănică, că întreb: bampir ...ce-i aia, bampir? – Unul... unul care sugă sângele poporului... Eu sug sângele poporului!...”, vine explicația. „Dumneata sugi sângele poporului!... – se miră celălalt – Aoleu!”

Am citat din cunoscuta piesă a lui I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*, reprezentată pentru prima oară la București în anul 1884. Ușor de identificat, *bampirul* lui Pristanda era termenul *vampir*, împrumutat din limba franceză (unde se pare că a fost adoptat din germanul *Vampir*) în același secol în care autorul își elaborase capodopera. Chiar în limba engleză termenul a pătruns târziu, după informațiile furnizate de Elisabeth Miller, prin 1732, „but it was not until the early nineteenth century that the Romantics introduced the motif into British fiction. Polidori’s *The Vampire* transformed the vampire from the rotting corpse of folklore to a suave, aristocratic seduced. The combination of Gothic villain and Byronic hero, along with the vampiric embodiment of the *femme fatale* set the satage for *Dracula*” (Miller, p. 202). Deducem, astfel, cam ce credeau sau știau oamenii obișnuiți din România, la sfârșitul secolului amintit, despre această reprezentare diabolică, devenită apoi, în numai o sută de ani, o adevărată obsesie pentru numeroși locuitori ai planetei și, implicit, pentru românii mileniului al treilea. Este evident, iarăși, că cei pe care îi spiona subordonatul prefectului Tipătescu foloseau cuvântul *vampir* pentru a exprima,

metaforic, ideea de putere autoritară, absolută. Însuși Karl Marx, pentru a face mai plastic sensul „exploatării”, amintește de cei care „se hrănesc cu sânge”.

La aproape o sută de ani de la rostirea pe scenă a dialogului amintit, într-o culegere de folclor realizată de Kenneth Thigpen de la americanii de origine română, citim următoarea observație a lui Leon Rusu (Detroit, 1973) despre ceea ce a devenit, între timp, un adevărat „prototip” al vampirului, contele Dracula, eroul romanului lui Bram Stoker: „But I was surprised when I saw for the first time *Dracula*, with Bela Lugosi. He was an Hungarian from Transylvania, you know. He was – he played the role pretty good. But actually the plot, it is an English plot. Because the English people are very superstitious. [...] And it could well have taken place right in Transylvania or, as far as – in any other parts of Scotland or England or Welsh – because the background is the same” (Thigpen, p. 443).

Am reflectat asupra oportunității publicării acestui material și am ajuns la concluzia că este bine ca el să apară. Față de preocupările folcloriștilor români, mult prea discrete și puțin cunoscute, referitoare la analiza *motivelor narrative al căror personaj central este Dracula*, bibliografia internațională consemnează lucrări de o reală valoare științifică, mulți autori căutând să explice mecanismele culturale și sociale care au generat „fenomenul Dracula”, de acum cu manifestare internațională. (Observația nu se referă la lucrarea lui G. Nandriș și la cele care au rezultat din colaborarea Radu Florescu, Raymond McNally.) Astfel, ne disociem de un anumit scepticism al specialiștilor care privesc tema ca pe un produs minor al culturii de consum și ignoră efectul „colateral”, impactul pe care îl are mai ales asupra standardelor culturii orale, din perspectiva mondializării. Pornind de la consemnarea și analiza datelor și informațiilor actuale, s-ar putea face un studiu foarte precis asupra unui fenomen specific culturii folclorice: procesul apariției motivelor narrative populare cu atestare și circulație universale.

Dacă vom consulta bibliografia folcloristicii și etnografiei românești din ultimul secol și jumătate, nu vom găsi atestate, în cultura noastră tradițională, nici un fel de narațiuni despre contele Dracula, despre locurile unde ar fi trăit și ar fi acționat eroul romanului amintit. Abia în ultimii 10-15 ani, românii s-au familiarizat cu personajul, intens mediatizat prin canale de transmisie audiovizuale, și cu o parte din literatura elaborată pe tema aceasta, în timp ce sunt asaltați de vizitatori veniți din toate colțurile lumii să vadă „pământul, țara lui Dracula”, casa

unde s-a născut și, mai ales, „castelul”, locul unde autorul, cu rădăcini irlandeze, a plasat parte din acțiunea cărții sale. Toți vor să obțină informații „de primă mână”, „istoria reală” a contelui și a familiei lui. Cererea a facilitat apariția și dezvoltarea unei adevărate micro-industrii, de un gust îndoielnic, subordonată cerințelor turismului, în care sunt exploatare, artizanal, sumare informații despre presupusul (construit) prototip al contelui, domnitorul muntean Vlad Țepeș și unele tradiții referitoare la credințele în strigoi, moroi, vârcolaci, în timp ce băuturi tradiționale românești cum sunt țuica, rachiul și, desigur, vinul de culoare roșie, asociată, pueril, sângelui cu care s-ar hrăni vampirii, sunt comercializate în magazine anume amenajate; etichete pe care este imprimată o siluetă de tip fantomatic care se „prelinge” în lungul hârtiei, din unghiile căreia picură sânge, are incisivii unui animal de pradă și privirea feroce, sunt atașate recipientelor în care sunt îmbuteliat licorile; alături, sunt vândute mici artefacte al căror model este preluat din recuzita filmelor de groază cum ar fi: sicrie, animale fantastice, arme albe, amulete etc. Toată această „producție” asociată personajelor care sunt implicate, prin textul romanului sau prin exegezele întreprinse asupra acestuia, în alcătuirea „modelelor” acestora „pseudo-populare” – contele Dracula, voievodul muntean Vlad Țepeș, strigoiul din tradiția românească, vampirul și, mai timid, moroiul – este cât se poate de eclectică și neunitară. Totodată, ea nu are decât episodice și forțat tangențe cu sistemul de reprezentări din cultura populară românească.

Data fiind bogăția surselor documentare și complexitatea problemelor ce s-ar cuveni dezbătute, nu ne putem permite decât să atragem atenția asupra câtorva idei care apar frecvent în literatura străină consacrată tematicii amintite.

Nu considerăm necesară prezentarea acțiunii romanului în cuprinsul acestui material. Așa cum s-a observat, despre contele Dracula se discută oricând și oriunde în lume, dar nu toți cei care își exprimă opiniile personale asupra subiectului au citit cartea lui Bram Stoker. Iar dintre românii care comentează, înfierează, acceptă sau ignoră „fenomenul Dracula”, cei dispuși să afle dacă există o legătură între romanul gotic al cărui erou este contele-vampir și virulentul fenomen amintit sunt și mai puțini. Este sigur că o analiză nu trebuie făcută pornind numai de la sursa orală și de aceea ar fi util ca cei interesați să înțeleagă esența controverselor iscate pe această temă, să înceapă informarea cu lectura textului, acum tradus și publicat și în limba română. Conform datelor furnizate de unele surse bibliografice, romanul

beneficiază de aproximativ 100 de ediții în limba engleză și cam 200 în limbi străine. (Cifrele sunt relative și, desigur, depășite în ultimii ani).

Romanul *Dracula*, al scriitorului englez de origine irlandeză Bram Stoker, a fost publicat de Archibald Constable în 1897. Documente referitoare la procesul elaborării cărții sunt păstrate în Biblioteca Rosenbach, din Philadelphia, unele fiind publicate sau comentate fie în lucrările Elisabetei Miller, fie în volumul *The Origins of Dracula*, editat de Clive Leatherdale (Crișan, p. 82). Aflăm, astfel, că la început autorul a vrut să plaseze acțiunea în Styria (Austria), dar informații furnizate de publicațiile vremii, cum ar fi articolul Emiliei Gerard, apărut în 1885 în „The Nineteenth Century”, intitulat *Transylvanian Superstitions*, sau *Round About the Carpathian* publicat în 1878 de Andrew Crosse, cărora li se adaugă și alte lecturi, l-au determinat pe autor să aleagă Transilvania ca loc de baștină al eroului. Cartea nu s-a bucurat, de la început, de notorietate. Pentru destinul cultural al personajului principal determinantă a fost inter-relaționarea pe care numai epoca modernă a putut-o realiza, între cinematograful, afișurile, benzi desenate, filme pentru televiziune etc. și informația obținută prin lecturi diverse (cărți, studii, articole apărute în ziare și reviste etc.).

În 1922 este difuzat filmul *Nosferatu* al lui Max Schrek. Nu este lipsit de importanță să observăm că numele acesta este menționat pentru prima oară în foarte interesanta și puțin cunoscuta lucrare a Emiliei Gerard, *The Land beyond the Forest. Facts, Figures and Fancies from Transylvania*, apărută la New York în 1888. „More decidedly evil is the *nosferatu*, or vampire, in which every Roumanian peasant believes as firmly as he does in heaven or hell” (Gerard, p. 185), apreciază autoarea transcriind, probabil după auz, numele eufemistic al diavolului din limba română, Necuratu sau Nefărtatu. Autoarea, soție a unui ofițer din armata austro-ungară, a stat la Sibiu și Brașov între anii 1883-1885. De altfel, spațiul transilvan era în centrul interesului politicienilor și ideologilor europeni după revoluția de la 1848, cu deosebire în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când se desfășura, în etape succesive, procesul constituirii statelor naționale, care s-a definitivat la începutul secolului al XX-lea.

Gordon Melton, care a publicat o lucrare de referință despre fenomenul vampirismului, *The Vampire Book: The Encyclopedia of the Undead* (1994), crede că acest termen provine din gr. *nosophoros*, care înseamnă „purtător de ciură”. Dacă termenul, neatestat astăzi, va fi existat în limba română acum o sută sau două sute de ani, el nu avea

circulație populară; putea fi cunoscut și folosit de câțiva boieri sau burghezi români, instruiți, în timpul vreunei epidemii de ciumă, cu un termen tehnic. În asemenea momente de criză – cum a fost cel provocat de molima din vremea domnitorului Caragea, care s-a păstrat în memoria populară multă vreme, datorită virulenței sale –, seria morților tragice putea să fie explicată, în comunitățile tradiționale, prin acțiunea nocivă a unor strigoi care bântuiau comunitatea.

Peliculei amintite îi urmează un șir lung de filme americane, produse de Universal Pictures, din care este util să cităm câteva: *Dracula* (1931), avându-l ca interpret pe Bela Lugosi, cea mai cunoscută și citată producție cinematografică atunci când se analizează impactul personajului romanului ecranizat asupra maselor de privitori, *Dracula's Daughter* (1936), *Son of Dracula* (1943), *The Return of the Vampire* (1944), *The House of Dracula* (1945), *Abot and Costello Meet Frankenstein – and Dracula* (1949). Despre legătura dintre cei doi eroi diabolici ai romanului englezesc și cinematografia modernă a scris Elis. Miller un capitol foarte interesant, intitulat *Dracula and Frankenstein: A Tale of Two Monsters*, în cartea *Reflections on Dracula. Ten Essays*, apărută în 1997. Autoarea, profesoară de engleză și specialistă în literatură gotică la Memorial University of Newfoundland, în Canada, una dintre cele mai bune cunoscătoare a fenomenului *Dracula*, a redactat mai multe lucrări, ireproșabil, cu obiectivitate și competență. La informația adunată și analizată de domnia sa vom face și noi referință.

Se pare că perioada de după cel de al doilea război mondial a favorizat o recrudescență a interesului pentru eroul lui Bram Stoker, dar și pentru vampirism, de data aceasta din perspective și cu funcții mult diversificate. Pornind de la mai mult sau mai puțin disimulata dorință de putere și dominare, personalitatea eroilor vampiri trece prin transformări insolite, nu de puține ori șocante. Sunt trasate noi linii pentru a demarca bine-cunoscutele și îndelung disputatele concepte de *bine* și *rău*, în timp ce prin analize întreprinse din cele mai diverse unghiuri se „descifrează”, în textul romanului, mesaje referitoare la: erotism și sexualitate excesive, putere, plăcerea descoperită în durere și în cultivarea fricii, ambivalența ca mod de emancipare, iar contele devine un prototip al revoltatului dornic să se elibereze. *Dracula* „oferă” nemurirea prin consumul sângelui, o inversiune a tainei euharistiei. Conflictul dintre materie și spirit pare a se rezolva în favoarea celei dintâi. Iubirea, bivalentă, spirituală, sensibilă, mântuitoare, face loc

exclusiv iubirii carnale, devoratoare. Michel Vovelle mărturisea nu demult: „J'ai naguère tenté – ce sera une dernière illustration – d'analyser à travers un corpus des bandes dessinées françaises, italiennes, américaines l'image ludique de la mort à l'usage des jeunes et des moins jeunes car elle se prête volontiers au jeu d'Éros et de Thanatos, une mort sans dieu, mais avec ses forces obscures, comme avec son panthéon de héros – Superman, Batman, Spiderman et d'héroïnes lascives, Vamprella ou Jacula” (Vovelle, p. 20). Răul este privit ca o forță care generează progresul.

Din seria peliculelor cinematografice care (re)creează lumea lui Dracula, unele sunt produse în Marea Britanie și poartă amprenta inconfundabilă a creației insulare. Dintre filmele apărute în cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, care au avut mai mare circulație și, implicit, un impact substanțial asupra privitorilor, amintim: *Dracula* (1958) cu Christopher Lee, *The Brides of Dracula* (1960), *Kiss of the Vampire* (1962), *Dracula, Prince of Darkness* (1965), *Dracula Has Risen from the Grave* (1968), *Taste the Blood of Dracula* (1969), *Dracula A.D. 1972*, *The Satanic Rites of Dracula* (1974).

Privită la modul foarte general, tema romanului se dezvoltă pornind de la un raport pe cât de dramatic pe atât de general uman, cel dintre viață și moarte, condiția omului aflat între cele două momente liminale: intrarea în și ieșirea din viața pe care am numi-o „pământescă”.

Motivul *dobândirii nemuririi* este atestat în mai toate culturile, din Antichitate până în prezent, în mituri, basme, legende, epopei, texte funerare rituale sau ceremoniale. Se pare că omul a visat dintotdeauna să se identifice cu veșnicia, să existe în și prin ea: „Man's hope to acquire eternity has exceeded the limits of time and even dogmatic peculiarities, no matter which gods were worshipped and which religious precepts were observed. Is this dream so deeply rooted in human spirituality an inheritance from the «initial revelation» – seen from a theological perspective – or is it a deep-going characteristic of human nature?” (Ispas, 2004, p. 33).

Din multitudinea de teme și posibilități de abordare a problemei, pe care am numi-o *contele Dracula și poziția pe care o deține personajul în cultura universală*, vom face câteva comentarii, atâta cât permite dimensiunea unui material cum este acesta, numai asupra personajului și mijloacelor prin care el caută să dobândească nemurirea, care să justifice, eventual, alegerea provinciei românești Transilvania ca loc al nașterii și acțiunilor sale.

Deși nu putem dezvolta tema, de mari dimensiuni, a prezenței vampirului – consumator de sânge – în culturile tradiționale în zonele central și sud-est europene și în Orientul Apropiat și Mijlociu, este necesar să aducem câteva sumare informații despre originea termenului care, așa cum am afirmat la început, nu este atestat în cultura românească decât din secolul al XIX-lea.

Într-o foarte documentată lucrare, intitulată *The Darkling. A treatise on Slavic Vampirism*, autorul, Jan L. Perkowski, atribuie origine iraniană credinței în existența acestor reprezentări legendare și termenului prin care sunt denumite. Ele ar fi pătruns în cultura slavilor în mai multe etape, începând cu o presupusă religie comună indo-europeană, un contact direct al slavilor, încă nediferențiați, cu sciții și sarmații. Odată cu încheierea perioadei lor de expansiune, în secolul al IX-lea, ei au intrat în contact cu acele comunități care adoptaseră mai demult creștinismul, unele pe filieră apostolică. Adoptarea oficială a acestei religii de către noile state slave este destul de apropiată în timp: imperiul morav în anul 863, cel bulgar, în 865, statul polon în 988, ca și cel kievid. La est și în Balcani, apreciază autorul, a existat o perioadă de dualism religios, *la slavi*, am preciza noi. Autorul amintește și alte religii orientale a căror influență s-a resimțit în zona sud-est europeană, la populațiile de origine slavă, dar și la greci; mitraismul, cultul iranian al profetului Mani care au pătruns în Imperiul Roman, au pătruns în lumea Mediteranei și au înflorit, interferând creștinismul, la Roma și Constantinopol, până în secolul al VII-lea. Puternic în Bulgaria, Serbia, Bosnia și chiar Grecia, „it is at this time that the vampire cult arose among the Slavs” (Perkowski, p. 24). Autorul completează sursele care au putut influența răspândirea doctrinei dualismului în creație și, implicit, în modelarea fapturii umane, prin acțiunea misionară a paulicienilor armeni, care, alături de altă sectă eretică dualistă, a masalienilor, ar fi ușurat răspândirea credinței conform căreia sufletul este divin, dar trupul este diavolesc, un mormânt pentru sufletul care aspiră la reîntoarcerea în Paradis. „Bulgaria was the main emporium in the trade between central and northern Europe [...] and Byzantium. Armenian (some Paulician and some Massalian, another dualistic sect) merchants carried Transylvanian salt to Moravia and manufactured goods of Constantinople and Asia Minor to Central Europe. It is by these routes that the second wave of Manichaeism reached the Balkans and beyond. [...] In Bulgaria this developed into a syncretic sect called Bogomilism” (Perkowski, p. 25).

Asupra prezenței și influenței sectelor iraniene și a bogomilismului, în special, asupra culturii de la nord de Dunăre există studii autorizate în literatura românească, dar cum scopul pentru care am conceput acest material nu este legat de asemenea dispute, ne mărginim numai să afirmăm că, din punctul nostru de vedere, influența bogomilismului și a viziunii dualiste, în general, asupra credințelor tradiționale românești este total ne semnificativă. Mult comentatele legende privind crearea pământului și a omului printr-o cooperare a lui Dumnezeu cu Diavolul, din perspectiva atestării și răspândirii teritoriale, nu credem că pot fi considerate tipice pentru spiritualitatea românească.

Autorul citat plasează locul de origine al termenului în zona de răsărit a Macedoniei, când aceasta era cuprinsă în Imperiul Bulgar. Sârbo-croatul *vàmpîr* este înrudit cu vechiul nume propriu rus *Upirь*; tot în sârbo-croată este atestat *upirina*, în ucraineană *upirь*, în cehă *upír*, polonă *upiór*, în bulgară *vampir*, *vepir*, *vapir*. Toate ar deriva dintr-un cuvânt din slava comună **opyrь*, **opirь*. Miklosich îl asociază cu turcicul *uber* care avea sensul de „vrăjitor”, iar Polivka cu vechiul bactrian *vyāmbara*, care semnifica „daeva”. Dar, constată același autor, forma sud-slavă *vampir* este mai puțin răspândită decât termenul *vukodlak*, care a pătruns și în limbile neslave din jur.

Dacă termenul și, poate, unele conotații speciale pot fi asociate cu mișcarea culturală complexă pe care o prezintă Jan Perkowski în cartea sa, nu poate fi ignorată prezența, în mitologiile antice, în culturile arhaice ale Mediteranei, a unor entități aflate pe tărâmul umbrelor, care consumau sânge fie pentru a putea lua legătura cu oamenii vii care le invocau, fie pentru a dobândi autoritate asupra vieții celor din jur. Nu poate fi ignorat nici Dibuk, reprezentare malefică în tradiția iudaică, ca și Lilith, ucigașa de copii și, se pare, și ea consumatoare de sânge. Comună tuturor acestor mituri sau legende este credința în puterea regeneratoare a sângelui, care este privit ca un „elixir” al cărui consum îl ajută pe om să obțină o temporară autoritate asupra morții și păstrarea, sau preluarea, unui corp material. Ca orice elixir, el are putere limitată și pentru a-și păstra efectele, trebuie reîmprospătat periodic.

Pentru a putea avea o imagine obiectivă asupra calității cu care sunt înzestrate aceste reprezentări consumatoare de sânge și a poziției pe care ele o au în cadrul sistemelor culturale unde sunt atestate, trebuie să vedem, mai întâi, ce recomandă codul alimentar al fiecărei culturi referitor la consumul sângelui. Este sigur că atât iudaismul, cât și creștinismul primar și multe dintre denominările creștine actuale, de

sorginte recentă, interzic consumul sângelui în conformitate cu recomandările din Levitic: „Apoi orice om din casa lui Israil sau dintre cei străini, petrecător între voi, care va mânca orice fel de sânge, eu îmi voi întoarce fața cu mânie împotriva unuia ca acesta care va mânca sânge și-l voi zmulge din mijlocul poporului său. Pentru că viața trupului este în sânge și eu v-am îngăduit vouă să-l aduceți pe jertfelnic pentru ispășirea sufletelor voastre, căci sângele este cel care aduce ispășire” (Levitic, XVII, 10-11).

Privind din această perspectivă, despre fenomenul vampirismului și, implicit, despre acțiunile unui personaj cum este Dracula, se poate afirma că nu fac parte din standardele culturale tradiționale recomandate a fi urmate, ci dintre interdicții. În dorința de a găsi echivalențe printre reprezentările legendare românești, pentru prototipul consumatorului de sânge Dracula, majoritatea exegeților au asociat istoriile tenebroase ale existenței lui cu ceea ce oferă tradiția noastră deosebit în relația aceasta viață-moarte-nemurire și anume credința în strigoii și modurile lor de manifestare.

Despre problematicile privind identitățile strigoilor, vii sau morți, care au capacitatea de fi „captatori de energie vitală” și posibilă, dar nedemonstrată, relaționare a acestora cu sângele, uman sau animal, trebuie realizat un studiu anume; este necesar să fie adunate, analizate și comentate toate sursele, care sunt numeroase și diverse, nu de puține ori contradictorii, trebuie realizată tipologia și cartografierea acestora, pentru a avea o imagine corectă asupra poziționării și rolului cultural al reprezentărilor amintite. Un studiu complex ar duce și la eliminarea multor prejudecăți. (Și Emily Gerard amintește de consumatorul de energie și sânge care obține, temporar, resurse pentru continuarea vieții în trup, când face apropiieri între diavol, vampir și nosferatu).

La mai bine de un secol de la apariția romanului și după trecerea unei perioade de câteva zeci de ani în care s-au operat analize și s-au coagulat diverse interpretări, probleme cum ar fi: sursele, modelul sau modelele pe care le-a urmat autorul, arealele culturale care i-au furnizat informații folclorice sau istorice, implicațiile religiei în definirea trăsăturilor de bază ale personajelor, explicațiile medicale ale unor comportamente deviate, observațiile făcute din perspectivă psihanalitică, calitățile individuale ale scriitorului și spațiul cultural în care el s-a format, contextul politic european al sfârșitului de secol al XIX-lea etc. au generat apariția unei adevărate „rețele tematice” referitoare la roman și efectele acestuia asupra culturii universale, a

cărei complexitate și diversitate sunt evidente. De altfel, pregătirea diversă a celor care s-au implicat în analiza „fenomenului Dracula” este impresionantă: etnologi, folcloriști, critici și istorici literari, filozofi, antropologi, medici, istorici medievaliști, scenariști, plasticieni și mulți alți amatori, ale căror abilități s-au exercitat în domenii mai puțin tangente subiectului.

Nu vom aborda problemele legate de relația personajului și caracteristicile lui vampirice cu reprezentările legendare din cultura populară românească – strigoi, moroi, pricolici; după cum am precizat, în lipsa unei tipologii a materialului românesc atestat în culegeri și publicații cel puțin până la sfârșitul secolului al XX-lea, dată la care impactul pe care l-a avut informația primită prin mass-media a generat modificări de percepție la purtătorii culturii române, analiza nu prezintă garanții de obiectivitate. Nici în domeniul istoriei medievale nu putem pătrunde pentru a căuta dovezi referitoare la presupusele legături existente între personajul lui B. Stoker și domnitorul valah Vlad Țepeș. Dincolo de o strategie evidentă a celor doi autori, Radu Florescu și Raymond McNally, de a supralicita această legătură și de sugestiile lui G. Nandriș, transformarea domnului muntean în prototip al lui Dracula este rezultatul unei intense activități de exploatare a unor informații în scop turistic (și de manipulare!) care s-a dezvoltat mai ales în ultimii 25 de ani. De cel puțin două decenii, încercările de valorificare, în activități turistice, a imaginii celor două personaje – unul de ficțiune și celălalt istoric – instrumentate cu destul de puțină îndemânare, nu au oferit informație obiectivă asupra adevăratei noastre identități culturale. (Au fost și unele activități turistice meritorii, nu prea numeroase, care și-au bazat programele pe date furnizate de specialiști, care nu trebuie trecute cu vederea).

S-au făcut numeroase referiri, lipsite, adesea, de viziune critică, la versiunile germane și rusești ale narațiunilor despre Vlad Țepeș, mai ales în cuprinsul unor analize literare sau de context istoric. Nu s-a specificat faptul că la data la care au fost puse în circulație legendele care relatau faptele pline de cruzime ale domnului muntean, s-a realizat o manipulare, instrumentată cu remarcabilă abilitate, în acele vremuri, menită să aducă prejudicii de imagine unei personalități cum era Vlad Țepeș, unul „dintre cei mai cutezători prinți născuți în centrul și răsăritul Europei medievale” (Andreescu, p. 175); el juca un rol important într-o zonă de interes comercial și strategic pentru puterile din Europa Centrală, ducea o politică de întărire a autorității domnești în Țara Românească, necesară într-un context extern deosebit de tensionat.

Textul german, cel care a cunoscut o largă circulație, pare a fi fost redactat încă din 1462 și a fost tipărit în Germania în mai multe ediții. După opinia lui Ioan Bogdan, cea mai veche datată este cea din Bamberg, făcută de Hans Sporer la 1491, urmată de cele de la Augsburg (1494), Strassburg (1500) și Nürnberg (1521). S-ar părea că acestea au fost precedate de o ediție făcută în timpul lui Matei Corvin (Bogdan, p. 470; vezi și Andreescu p. 234-286). Variantele rusești sunt plasate la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea (Bogdan, p. 473; vezi și Andreescu, p. 207-233). Cât de eficientă și subtil elaborată a fost această imagine a stăpânului feudal absolut, însetat de sânge, o dovedește și faptul că ea a fost preluată la sfârșitul secolului trecut și folosită în publicistica occidentală pentru a se crea o paralelă cu imaginea României din perioada „comunistă”, sugerându-se chiar existența unei continuități, în cursul istoriei, în ceea ce privește atitudinea dictatorială, arogantă, pe care o poate adopta un conducător față de semenii săi, în România.

Pentru comentariile pe care le vom face în continuare, am ales numai un segment care credem că este esențial pentru înțelegerea atitudinii pe care o au românii față de o prezență diabolică, creată artificial, cum este cea a contelui Dracula, propusă, dar încă neimpusă în sistemul culturii tradiționale. Simțită ca un corp străin cultural, dincolo de respingerea obstinată din primii ani, această imagine amalgamată a fost utilizată și nu adoptată, într-un mod superficial și neconvincător. De aici s-au născut artefactele grosolane, lipsite de stil, despre care am amintit anterior, ignorarea temei, în sine, circumspecția cu care specialiștii români privesc subiectul acesta de cercetare, pe care l-au plasat la periferia preocupărilor lor. Din punctul nostru de vedere, principala cauză pentru care nu s-a putut reconcilia oferta literară cu reprezentarea ei în cultura română este credința creștină, de sorginte ortodoxă, referitoare la relația *carne-suflet* – cu implicații în cele despre *viață-moarte, timp omenesc-veșnicie* – care se regăsește în simbolismul sângelui.

Tradițional, sângele este esența, vehiculul și simbolul vieții. Datorită acestor valențe, el este o componentă principală a vechilor sacrificii sângeroase cu funcție de purificare, expiatoare, de rugăciune, pentru mulțumire, din care s-au conservat, până astăzi, cele legate de celebrările de Paști (sacrificiul mielului) și de Crăciun (sacrificiul porcului); animalul sacrificat era un mediator între comunitatea care oferă și divinitate; uneori acestea erau legate chiar de practici etnoiatrice.

După cum am mai amintit, în tradiția alimentară românească consumul sângelui este interzis, el fiind purtătorul vieții, față de care trebuie să ai un respect absolut. Urmându-se prescripțiile din Levitic (17, 13) în care se menționează că viața animalului este în sângele lui, în *Pravila de la Govora* (1640) este consemnată această interdicție: „Carne întru sânge să nu mănânce, că a tot dobitocul sângele lui iaste”. Legat de sacrificiile sângeroase, literatura teologică, etnologică, arheologică etc. aduce în prim-planul discuției relația carne-spirit (Otto, *passim*).

Sângele este reprezentativ pentru calitățile trupului uman sau animal, pentru stările de sănătate sau boală, fizică și psihică, prin care acesta poate trece. În situații normale, sângele este „curat”. În cazul unei suferințe prin care trece un organism viu, el poate fi „stricat”, „puturos”, „spurcat”. Textele descântecelor amintesc de procese de purificare a sângelui, care, de obicei, au loc prin grija și protecția Maicii Domnului. În basmul fantastic, atunci când eroul este tentat să guste din perele unui pom atrăgător, să bea din apa limpede a unei fântâni și să culeagă flori dintr-o grădină înmiresmată, testează mai întâi calitatea acestora și străpunge cu paloșul adâncul fântâniei sau taie rădăcina pomului și tulpinile florilor care se dovedesc a fi trupuri metamorfozate ale unor făpturi necurate – zmeoaice – care intenționau să-l otrăvească pe erou; din locul străpuns de sabie curge „sânge și venin scârbos”, „în loc de apă, începu a clocoti un sânge mohorât [...] și umplu văzduhul de un miros greșos” (*Greuceanu*, în Petre Ispirescu, *Opere*, I, 1969). Când omul este bolnav sau lipsit de putere, pare că „nu are sânge în vine”, sângele „se subțiază”; când este supărat sau furios, „i se urcă sângele la cap”, „își face sânge rău”, iar când este măcinat de patimi, „îi fierbe sângele în vine”. Un act care poate fi drept sau nedrept, dar a cărui realizare necesită luciditate, tărie, lipsa sentimentului de milă sau îngăduință se face „cu sânge rece”, în timp de frica, spaima sau groaza poate să îți „înghețe sângele în vine”, să faci să-ți „stea sângele în vine” sau „să-ți taie răsuflarea”. Actele de eroism prin care luptătorii, în momente de cumpănă, își dau viața pentru salvarea țării lor sunt asimilate unor sacrificii răscumpărătoare, pentru că „au stropit pământul cu sângele lor”, așa cum altarele erau stropite, în vremuri imemorabile, cu sângele sacrificiilor. Conform tradiției, mai multe substanțe sau simboluri sunt folosite pentru a reprezenta sângele și, implicit, viața, cum ar fi: lâna sau ața roșie, vinul roșu, culoarea roșie, în general. Atât la nivelul culturii populare, cât mai ales din perspectivă creștină, sângele este simbolizat prin vin. Spațiul nu permite discutarea sensurilor și simbolicii tainei euharistiei în lumea și teologia creștină, dar

un element esențial pentru problema care ne interesează – consumul de sânge uman caracteristic comportamentului lui Dracula – este tocmai calitatea acestei taine a bisericii ortodoxe care este *taina împărtășaniei și transsubstanțierea*. Relația *carne-spirit*, amintită anterior, devine o relație semnificativă pentru idealul creștin al mântuirii.

Alături de ramura de măslin și de smochin, arbustul la care se face o referire statornică în textul sacru este vița de vie și, implicit, rodul acesteia, strugurele, din strivirea căruia rezultă una dintre substanțele euharistiei, vinul. În acord cu tradițiile arhaice, via este expresia nemuririi, inducând tinerețea și viața veșnică. *Mishna* ne învață că pomul cunoașterii binelui și răului a fost o viță de vie. Primul act cultural pe care l-a făcut Noe, după potop, a fost plantarea viței de vie, simbol al regenerării: „Și a început Noe să muncească pământul și a sădit vie” (Facerea, XC, 20). Când Moise și-a trimis oamenii să culeagă informații despre ținutul Canaan, ei s-au întors aducând corzi de viță de vie încărcate cu ciorchini de struguri. Via este Israel, stăpânirea lui Dumnezeu. În textul biblic, via și, implicit, cultivarea ei au semnificații concrete și simbolice, totodată. Via este comparată cu împărăția lui Dumnezeu pe care Iisus a venit să o cultive. Via și vinul exprimă relațiile dintre toți membrii unei comunități, inclusiv cele de sânge, ideea de continuitate și legitimitate în cadrul unei genealogii. Relația strânsă, de sânge, între membrii aceleiași familii sangvine este exprimată plastic în limba română prin cuvintele „sângele apă nu se face”, iar calitățile pe care le moștenesc membrii unei familii de la înaintași îi fac să aparțină unei „vițe bune” sau uneia „rele”. Uneori, pomul raiului este reprezentat ca o viță de vie. Via devine simbol al bisericii. În iconografia ortodoxă sunt icoane numite „Iisus, viță de vie”, care arată cum din trupul Lui se dezvoltă corzi de vie încărcate de struguri, imagine plastică a cuvintelor pe care le-a adresat apostolilor: „Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele” (Ioan, XV, 5). Vinul, rezultat al prelucrării fructului viței de vie, este încărcat cu o semnificație cu totul specială, sacră, în momentul împlinirii euharistiei. (Colindul despre originea celor trei substanțe din tainele euharistiei și mirungerii: grâul, vinul și mirul din carnea, sângele și sudoarea lui Iisus răstignit este bine reprezentat în tipologia textelor poetice românești). În literatura medievală europeană este cunoscut motivul numit *altercatio* în care elementele aflate în dispută sunt: apa și vinul – componente euharistice – trupul și sufletul etc. Euharistia este, în același timp, sacrificiu instituit în momentul consumării Cinei celei de Taină. Sfântul Chiril al

Ierusalimului spune că sub forma pâinii primești trupul, iar sub forma *vinului*, *sângele lui Iisus* (s.n.) cu care, prin consum, ne unim, devenind „purtători de Hristos”. Prin taina aceasta toți cei care participă la ea realizează uniunea tuturor membrilor bisericii.

Revenind la contele Dracula, constatăm că eroul lui B. Stoker este purtătorul unei „nemuriri” relative; el a străbătut secolele numai pentru că s-a alimentat cu substanța care este esențială pentru viața terestră, a omului de „carne și sânge”, neavând nimic a face cu omul spiritual, cel care a acceptat să fie „purtător de Hristos” și se împărtășește cu pâine și vin.

„Să nu mâncați nimic cu sânge!” sună porunca din Levitic (XIX, 26), alături de cele referitoare la mantică și vrăjitorie; „Să nu umblați după ghicit și după vrăjitori” sunt recomandări respectate de practicanții creștini ortodocși până astăzi. Chiar sângele animalelor sacrificate în contexte rituale – miel și porc – nu era aruncat sau consumat, ci lăsat să se scurgă și astupat cu pământ. Și acest gest ritual amintește prescripțiile din Levitic (XVII, 13): „Și orice bărbat dintre fii lui Israil sau dintre străinii care petrec în mijlocul vostru, care va vâna vreun vânat: dobitoc sau pasăre, dintre cele ce se mănâncă, să-i scurgă sângele și să-l acopere cu țărână. Fiindcă viața fiecărui trup este în sângele lui care curge în ființa lui. Pentru aceea am poruncit fiilor lui Israil: să nu mâncați sângele nici unui fel de făpturi, fiindcă viața oricărei făpturi este în sângele lui și oricine va mânca sânge să fie nimicit”. Prepararea alimentelor cu sânge (mai ales de Crăciun) este adoptată târziu în rețetarul românesc și a pătruns în cultura populară numai local, probabil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Sângele cu care se hrănește Dracula capătă valențele unei substanțe diabolice, consumatorul ei neputând să depășească materialitatea concretă, deși capacitatea de deplasare rapidă și reacțiile neașteptate îl plasează într-o sferă a unei materialități diferită de condiția umană reală. Mortul-viu, ipostază a existenței umane improprie gândirii românești tradiționale, dispune de puteri și calități aparte. Dracula sintetizează „damnarea nemuririi în trup”, care conservă ambiguitatea existenței prin călcarea poruncii și practicarea unui consum constant al „esenței vieții”; „nemurirea” carnală, ai cărei purtători nu pot procrea, dar vor să se înmulțească și să stăpânească, capătă caracteristicile unui fel de „contagiune virală, o epidemie”. Aici intervine una dintre caracteristicile pertinente ale acestui tip de „erou nemuritor”: el este dominat de dorința dobândirii unei puteri

nemăsurate. În loc să ofere iubirea și mila propovăduite de creștinism, el caută să devină păstrătorul unei puteri și al unei autorități care să poată fi exercitată asupra semenilor. Acestea sunt două dintre atributele eroului care fac, astăzi, să se adune, în jurul imaginii care i-a fost creată pe mai multe canale și prin mai multe mijloace de comunicare, numeroși admiratori, care îl aleg ca model. Fenomene culturale cum ar fi jocurile de societate cu „vampiri” sau cluburile consumatorilor de sânge (și droguri), congrese consacrate temeii vampirismului și definerii personalității lui Dracula, restaurante care poartă numele eroului nu sunt străine lumii contemporane.

În tradiția românească, după îngropare trupul trebuie să putrezească și să se descompună „în pământul din care a fost alcătuit”, iar sufletul să se așeze în „lumea celor drepti”. Neputrezirea – dacă nu este un semn de sfințenie, care se recunoaște după caracteristici speciale – este o dovadă că cel decedat este purtătorul unui păcat grav sau al unui blestem și pentru dezlegare trebuie să se officieze servicii religioase speciale. Tot ce tulbură sufletul celui mort care trebuie să ajungă la judecata particulară, cea de la 40 de zile și, la sfârșitul veacurilor, la „judecata de obște” împiedică ispășirea, primirea rugăciunilor de iertare și mântuirea; un blestemat nu se împărtășește din binefacerile „rânduielilor” parastasului și ale slujbelor îndătinate pentru pomenire. El nu face parte nici din „biserica luptătoare”, grupul credincioșilor din această lume, nici din cea „biruitoare”, cei trecuți în „cealaltă lume”. El nu are familie pe pământ și nu s-a putut integra nici familiei aflate în „lumea celor drepti”. Un blestem care îi îndeamnă pe cei ce cad sub incidența lui să ceară dezlegare este, în tradiția românească, legat chiar de neputrezirea trupului după moarte. „Nu l-ar înghiți pământul”, „nu l-ar primi pământul”, „l-a scuiapat pământul afară” sunt numai câteva dintre stările terifiante pe care nici un creștin ortodox nu le acceptă. Trupul care nu s-a descompus „în cele din care a fost alcătuit” poate fi utilizat de diavol.

Ca și angeleologia și demonologia dispune de o literatură deosebit de bogată. Nici acest subiect nu poate fi dezvoltat aici; el este legat, în același timp, de capitolul vast al credințelor despre strigoi, moroi, vârcolaci etc. atât de bine reprezentat în cultura populară sud-est europeană și chiar în cea a Orientului Apropiat și Mijlociu. Reținem numai faptul că pentru tradiția românească un personaj de tipul celui imaginat de B. Stoker nefiind specific, nu poate fi încadrat cu ușurință în categoriile demonicului, dar este, cu siguranță, un prototip al omului

purtător de păcat, în primul rând pentru că se hrănește cu sânge, contrar recomandării vetero-testamentare și pentru că nu vrea să depășească condiția aceasta de păcătos. „Păcatul nu este în primul rând încălcarea regulilor morale, ci absența divinului și a posesiunii lui” (Otto, p. 183). El este un personaj elaborat, artificial, căruia, dacă ar trebui să i se găsească un loc în sistemul de reprezentări legendare autohton, trebuie să i se creeze și un statut special, separat. Acesta ar fi cel al păcătosului care refuză mântuirea, nu participă la taina euharistică, nu acceptă miracolul transsubstanțierii și nu este doritor să dobândească viața veșnică prin participarea la tainele bisericii. Stăpânind temporar materia, dar neavând putere asupra spiritului, el se află oricând în situația de a-și pierde trupul material pe care îl hrănește cu atâta grijă. Dorința de putere este alimentată de spaima morții trupești, care poate oricând surveni. Ori, pentru tradiția românească moartea trupului este necesară tocmai pentru dobândirea vieții veșnice și a mântuirii spirituale. Celelalte personaje care se înscriu demonologiei tradiționale nu provin din oameni metamorfozați sau din blestemați, ci sunt creații care aparțin lumii nevăzute, fiind între cele 5.000-6.000 de reprezentări, „legheonul” despre care amintește *Biblia*. Trebuie analizați, separat, strigoii, moroii, pricolicii, fiecare categorie fiind alcătuită din purtătorii unor păcate, uneori moștenite sau ale unor blesteme. (Strigoii, adesea confundați cu celelalte reprezentări, constituie o categorie aparte, și ei fiind marcați de un păcat, de multe ori moștenit de la părinți sau de trăsături pe care le au de la naștere, care amintesc de animalitate. Date fiind asemenea caracteristici, studiul lor trebuie făcut independent de cele ale altor reprezentări antropomorfe din categorii înrudite, care credem că au pătruns în cultura românească pe canale culturale diferite).

Dracula este prototipul păcătosului care refuză mântuirea și care nu poate fi plasat pe o poziție fermă în structura demonologiei populare românești, dependentă de un sistem cultural fundamentat pe religia creștină, pentru că nu face parte din categoria acestor creații care l-au precedat pe om, atunci când a fost concepută și modelată lumea nevăzută. El este o „unealtă” diavolească prin care cei care i se alătură se lasă, din proprie voință, atrași de iluzia unei viețuiri de durată sub forma cărnii, care trebuie să fie pieritoare, și nu a spiritului, care trebuie să lupte din răputeri pentru a dobândi veșnicia. Aici s-ar deschide un alt capitol interesant pentru studiul relațiilor care se dezvoltă între erosul necontrolat, abuziv, și renunțarea la mântuire prin cultivarea în exces a trupului orientat numai spre satisfacerea nevoilor „cărnii”.

Indiferent din ce perspectivă am aborda tema autohtonității unor motive care sunt asociate statornic personajului Dracula și lumii vampirice, în general, nu credem că acestea pot fi asociate structurilor culturale tradiționale românești. Ele sunt o rezultată a nevoii de putere imediată, cultivată în lumea modernă, dublată de o lipsă generală de încredere în semeni și în nevoia de echilibru, poate chiar o spaimă nemărturisită, generată de scepticism și alienare, care se materializează în reprezentări tenebroase ușor de alcătuit cu tehnologia înaltă născocită de om. Dracula este primul erou din galeria celor ce vor fi cuprinși în modelele culturii globalizate, care are un loc de baștină dobândit printr-o „presiune culturală”, România (Transilvania), un statut social stabil, este nobil, o identitate culturală, este consumator de sânge uman și a împlinit o vârstă respectabilă, care a depășit, de acum, un secol.

Bibliografie

- Andreescu, Ștefan, *Vlad Țepeș (Dracula) între legendă și adevăr istoric*. Ediția a II-a, revăzută, București, Editura Enciclopedică, 1998.
- Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament*. Tradusă după originale ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, București, Fundația Pentru Literatură și Artă, 1938.
- Bogdan, Ioan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui. Studiu critic*, în vol. *Scrieri alese*. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, Editura Academiei, 1968, p. 468-481.
- Brăiloiu, Constantin, Sabina Ispas, *Sub aripa cerului. Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
- Brătulescu, Monica, *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter Solstice Songs)*, București, Editura Minerva, 1981.
- Butură, Valer, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Candrea, I. A., *Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, Casa Școalelor, 1944.
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles. Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, couleurs, nombres*, Paris, Seghers, 1974.
- Chiril al Ierusalimului, Sfântul, *Catehezele*. Partea a II-a. Traducere de Pr. D. Fecioru, București, Editura Institutului Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1945.
- Crișan, Marius Mircea, *Transylvania, „A Superstitious Land”: Bram Stoker’s Dracula and his Sources for the Novel*, în „Revista de Etnografie și Folclor / Journal of Ethnography and Folklore”, Seria nouă/New Series, nr. 1-2, București, 2008, p. 81-89.
- Gerard Emily, *The Land beyond the Forest. Facts, Figures and Fancies from Transylvania*, New York, 1888, p. 418.

- Hedeșan, Otilia, *Șapte eseuri despre strigoi*, Timișoara, Editura Marineasa, 1998.
- Ispas, Sabina, *Blood Symbolism in Romanian Folklore*, în vol. *Atti del Convegno Nazionale Mysterium Sanguinis. Il sangue nel pensiero delle civiltà dell'Oriente e dell'Occidente*, Venezia, 1998, p. 39-52.
- Idem, *Count Dracula. Oral Culture and Transcultural Information*, în vol. *Atti del Convegno...*, p. 53-57.
- Idem, *The Dying of Death and the Resurrection of Life*, în „Symposia. Journal for Studies in Ethnology and Anthropology”, Craiova, 2004, p. 33-43.
- Mauss, Marcel, Henri Hubert, *Eseu despre natura și funcția sacrificiului*. Traducere de Gabriela Gavril. Studiu introductiv de Nicu Gavriluță, Iași, Editura Polirom, 1997.
- McNally, Raymond T., Radu Florescu, *In Search of Dracula (a true History of Dracula and Vampire Legends)*, New York, Greenwich, 1972.
- Miller, Elisabeth, *A Dracula Handbook*, București, Editura Gerot, 2003.
- Otto, Rudolf, *Despre numinos*. Traducere de Silvia Irimia și Ioan Milea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996.
- Perkowski, Jan L., *The Darkling. A treatise on Slavic Vampirism*, Columbus, Slavica Publishers, 1989.
- Thigpen, Kenneth A., *Folklore and the Ethnicity. Factor in the lives of Romanian-Americans*, New York, Arno Press, 1980.
- Vovelle, Michel, *Les représentations devant la mort: sources et problèmes, état de recherches-ouvertures sur une comparaison Orient-Occident*, în „Symposia. Journal for Studies in Ethnology and Anthropology”, Craiova, 2004, p. 13-22.
- Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. II, București, 1897.

Abstract

Romanians do not recognize Dracula as their hero, nor do they identify themselves with his basic life concepts. Looking at the history of the appearance and circulation of this character, and the stories connected with his life, we are seemingly faced with a case of cultural globalization.

In Romanian tradition, this kind of immortality, not connected to the resurrection at the end of times, is perceived as a curse brought about by sin. It is significant and obvious that Romanian tradition forbids to „eat up” the raw essence of life, the blood, as a token of absolute respect for everything alive. Associating perpetual body life with sin, or the involvement of sin in anomalies of this kind, is part of the community system of religious beliefs, including a particular angelology and demonology.

Dracula is the typical contemporary vampire of international renown. Created by mass-media and cinematography industry and exported through various communication channels, he has become the power-bearer hero of a contemporary legend – a malignant, terrifying figure, catastrophic for redemption and afterlife, but endowed with absolute power on earth.